

Ideologija socializma v dramah Ivana Potrča

Renata Debeljak*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 821.163.6.09-2Potrč I.

Renata Debeljak: Ideologija socializma v dramah Ivana Potrča. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 84=49(2013), 2–3, str. 71–88

Prispevek obravnava ideologijo socializma v Potrčevih dramah o Kreflih, ki jo sestavljajo *Kreflova kmetija*, *Lacko in Krefli* ter *Krefli*. Trilogija prikazuje razvojni tok občečloveškega soočanja kmečke družine z ideologijo socializma v času gospodarske krize med vojnama, v nemoči in moči proti okupatorju le-te med 2. sv. vojno ter se dokončno izriše v socialistični ideji o kolektivizaciji vasi in zadrugi po drugi vojni.

Ključne besede: Ivan Potrč, diskurz, ideologija, socializem, socialni realizem, dramatika

1.01 Original Scientific Article
UDC 821.163.6.09-2Potrč I.

Renata Debeljak: The Socialist Ideology in Ivan Potrč's Dramas. Review for History and Ethnography, Maribor 84=49(2013), 2–3, pp. 71–88

The treatise discusses the socialist ideology in Potrč's dramas on the Krefl family, which consist of *Kreflova kmetija* (*The Krefl's Farm*, *Lacko in Krefli* (*Lacko and the Krefl*) and *Krefli* (*The Krefl*). The trilogy presents how a farmer's family is confronted with the socialist ideology in the times of the economic crisis between the wars, it presents the helplessness and power of this ideology against the occupying forces during World War II and its final formation in the socialist idea on collectivisation of villages and cooperatives after World War II.

Key words: Ivan Potrč, discourse, ideology, Socialism, Social Realism, dramatics

* Mag. Renata Debeljak, profesorica slovenskega jezika in književnosti, OŠ Olge Meglič, Prešernova 31, 2250 Ptuj, renata.debeljak@olgica.si

Ideologija, politika in literatura

Pojem ideologija so v zgodovini poskušali razlagati različni teoretiki. Eden prvih, ki se je ukvarjal s teorijo ideologije, je bil Karl Marx, ki je le-to oblikoval kot posledico na nepravično obravnavanje in izkoriščanje proletariata konec 19. stoletja v Nemčiji. Njegovi nasledniki (Althusser, Eagleton, Gramsci, Žižek) pa so njegovo teorijo, ki je še danes aktualna, po svoje oblikovali, čeprav so ji v določenih segmentih ostali zvesti. Terry Eagleton v knjigi *Marksizem in literarna kritika* (2010) razlaga, da je za Marxa ideologija niz naukovi oziroma način, kako ljudje živijo svoje vloge v razredni družbi, vrednote, ideje in podobe, ki jih pripenjajo na njihove družbene funkcije in jim tako preprečujejo, da bi v resnici spoznali družbo kot celoto. Pri razlagi termina ideologija sta za Marxa pomembna pojma *baza* in *nadstavba*, in sicer predstavlja baza t. i. »ekonomsko strukturo družbe«, iz katere zraste nadstavba, sestavljena iz določenih oblik zakona in politike ter oblike družbene zavesti (politične, religiozne, etične, estetske idr.), ki jo poimenuje ideologija. V nadstavbo spada tudi literatura, vendar je na tem mestu treba odgovoriti na vprašanje vloge le-te v tej nadstavbi. Ali gre za refleksijo ali pa je lahko literatura veliko bogatejša kot recimo politična teorija, ker ni tako očitna oziroma ne kaže na zunaj tako podrobno in konkretno svojih idej ter poti za uresničitev le-teh, ampak preneseno, skrivnostno in jo s tem presega. Materialistična teorija zgodovine ne trdi, da bi lahko literatura spremenila tok zgodovine, lahko pa je aktiven element pri takšni spremembi (Eagleton 2010: 9–23).

Da ima ideologija »materialno eksistenco«, zagovarja tudi Althusser, saj obstaja v nekem državnem aparatu oziroma njegovih praksah, in sicer kot represivna, ki deluje s silo (fizično), ali pa kot ideološka. V spisu *Ideologija in ideološki aparati države* (1970) Althusser razlaga:

Če ideološki aparati države »delujejo« v prevladujoči meri in pretežno z ideologijo, potem njihovo raznovrstnost enoti prav to delovanje, saj je ideologija, s katero delujejo kljub svoji raznovrstnosti in protislovjem v resnici vselej poenotena pod vladajočo ideologijo, ki je ideologija vladajočega razreda (Althusser 2000: 73).

Torej je ideologija neke vrste medij, skozi katerega doživljamo svet, in ki vstopi v posameznikov prostor ter mu določi njegov položaj v družbi. K temu pa prispevajo predvsem posebne ustanove – ideološki državni aparati. Razdelil jih je na naslednje skupine: verske, izobraževalne, družinske,

pravne, politične, sindikalne, kulturne in komunikacijske. Prav tako je dejal, da ideologija nima zgodovine:

Za ideologijo je značilno, da ima tako strukturo in da deluje tako, da je nezdgovinska realnost, se pravi, vsezdgovinska, namreč da sta struktura in to delovanje v isti, nespremenljivi obliki navzoča v tistem, čemur pravimo celotna zgodovina (Althusser 2000: 86–91).

Van Dijk (1997: 29) v *Discourse as Interaction in Society* obravnava koncept ideologije na treh ravneh, in sicer na razumskem področju (področju mišljenja in zavesti), na družbenem področju (upoštevanje različnih kultur, delovanja družbe na splošno) in na področju diskurza. Gre za sisteme, ki so organizirani po družbenih kategorijah, ki tvorijo ideološke sheme in te ideološke sheme zato v razumskem smislu delujejo kot identitetna shema določene družbene skupine, ki določa njihovo družbeno identiteto in zanimanje, njihovo določenost v primerjavi z drugimi družbenimi skupinami. Hkrati pa ideologije omogočajo tudi medsebojno sporazumevanje med posameznimi družbenimi skupinami, saj so vse njihove identitetne sheme del splošnih družbenih kriterijev za določanje skupin. Glavna (družbenorazumska) vloga ideologij je torej v tem, da organizirajo družbene predstave družbenih skupin, hkrati pa posredno usmerjajo tudi družbena in osebna prepričanja ter družbeno vedenje in diskurz.

Po van Dijk so ideologije vmesni pojavi med temeljnimi lastnostmi (npr. zanimanje, cilj) družbenih skupin in družbenim mišljenjem njihovih članov. S stališča družbenorazumske analize je ideologija tako umski kot družbeni pojav. V tem kontekstu so ideologije sistemi prepričanj, čeprav van Dijk opozarja na obstoj takšnih sistemov prepričanj, ki niso ideološki (znanje, stališča, norme, vrednote), zato loči tudi osebna prepričanja in družbene predstave, med katere prišteva ideologije, saj jih opredeli kot skupna družbena prepričanja, značilna za posamezne družbene skupine. Ker obstaja veliko vrst družbenih prepričanj, ki niso ideološka, so ideologije tista splošna, abstraktna prepričanja, ki ležijo pod površjem drugih družbenih predstav, zato delujejo kot neke vrste osnovni aksiomi v okvirih sistema družbenih predstav v skupini. Ideologije so torej v splošnem sistem idej, zaradi česar zavzemajo prostor v simboličnem polju misli, prepričanj oziroma znanja (Erjavec, Poler Kovačič 2007: 21).

Ideologija socializma

Beseda socializem se je najprej pojavila v Franciji v 19. stol. (P. Le-roux) in pomenila predvsem skupnost oziroma kolektivnost – nasprotje individualizma; v skupnosti naj bi našli oporo in moč revni, prikrajšani ljudje, ki jih ogrožajo, tlačijo in izkoriščajo bogatini, buržuji, ki poznajo samo svoje koristi, nimajo pa sočutja do človeka. V drugi polovici 19. stoletja sta Karl Marx in Friedrich Engels kritizirala neenakopravno in po njunem nestabilno ureditev kapitalizma. V marksističnih terminih je socializem na splošno gledan kot obdobje prehoda med kapitalizmom in komunizmom – prehod k sistemu, v katerem bo resnično veljalo načelo »Od vsakega toliko kot lahko ter vsakomur toliko, kot potrebuje«. Marksistična teorija¹ je zrasla torej na prepričanju, da bo kapitalizem povzročil premočno polarizacijo družbenih razredov (manjšina bogatih, večina na robu preživetja, srednji razred izgine), zato je bila revolucija večine neizogibna. Stremi k človeški enakopravnosti in taki družbeni ureditvi, ki bi kar se da zmanjšala ekonomska izkoriščanja delavskega ter vseh razredov nasploh, kot posledici nestrinjanja nad takratno družbeno ureditvijo (Eagleton 2010: 55–56).

Politično dogajanje medvojne Evrope, zaznamovane z gospodarsko krizo, rusko revolucijo, propadanjem kmeta, brezposelnostjo, revščino itd. je tudi pri nas spodbudilo posameznike, ki so najprej tiho, nato pa vse glasneje opozarjali na nerealno in nepravično družbeno ureditev v Kraljevini Jugoslaviji. Tako se je počasi na idejah marksizma razvila ideologija socializma v zgodovinskem kontekstu pojavila kot gospodarsko-družbena ureditev, ki je že v tridesetih letih 20. stoletja in v prvih letih po 2. sv. vojni vstopala v literarna dela t. i. socialnega realizma, pogosto kritičnega ter angažiranega za odpravo meščanske družbe in pripravo boljšega življenja v drugače organizirani socialistični družbi prihodnosti. Od sovjetskega socialističnega realizma, ta je temeljil na prikazovanju pozitivnih junakov

¹ Iz teorij Marxa, Engelsa in Lenina, ki je marksizem še dodelal (brezrazredna družba, pomembna je kvaliteta tvojega dela in dejstvo, da človek kot individuum prispeva k skupnemu dobremu), se kasneje kot gospodarska in družbena ureditev razvije komunizem. Marksizem (tudi leninizem) je večinoma teoretsko delo, komunizem pa je družbena ureditev, ki ideje marksizma o odpravi izkoriščanja in delitvi dobrin po potrebah želi uveljaviti tudi v praksi. Socializem kot prehod med kapitalizmom in komunizmom prevzema ideje obeh in se prilagaja tako kapitalistični družbeni ureditvi, ki sloni na razslojevanju in delanju denarja, a vendar obvaruje delavca in kmeta (zato srp kot simbol kmečkega prebivalstva, ruralnega, zemlje, njive, polja in kladivo kot delavskega prebivalstva) pred izkoriščanjem s socialnimi varovalkami.

pri gradnji in zaslugah nove družbe z izjemnimi moralnimi lastnostmi, ki že prehajajo v herojstvo, je bil socialni realizem pri nas usmerjen v prikazovanje lokalne problematike kmeta, proletarca z vsemi svojimi tudi negativnimi lastnostmi (Kos 1989: 381–382).

V kakšni povezavi sta torej ideologija socializma (kot monološki oz. zaprti diskurz) ter literatura kot odprti diskurz?

Pri diskurzu gre za potekanje nečesa v nasprotujoče si smeri, torej za odprto, nezaključeno izmenjavo ali podajanje stališč, pa tudi za razumsko razčlenjeno utemeljevanje, govor ali debato, ki poteka pred občinstvom. Diskurz bi lahko opredelili kot rabo jezika in drugih znakovnih sistemov, ki poteka prek izjav in izjavnih dejanj v specifičnem družbenozgodovinskem kontekstu. Z njo se v odprti verigi dialoške izmenjave ohranja, kopiči izbrano področje vednosti, vrednot, predstav (Juvan 2006: 47–48). Zato je tudi književnost odprti diskurz, saj so njen obseg književnosti (besedila, zvrsti idr.), njene funkcije, oblike in pomeni spremenljivi; odvisni so od poteka, udeležencev, okoliščin in sociokulturnega konteksta komuniciranja. Literarni diskurz se potemtakem oblikuje, ohranja in modificira prek izmenjave stališč, izjav, prek nenapisanih, nestalnih pogovorov. Čeprav je literarni diskurz nestabilno področje, odvisno od menjave izjav, subjektivnih stališč in pojmovno-vrednostnih sestavov, je ravno kot diskurz tudi posebno področje družbeno-jezikovne interakcije, saj oblikuje, ohranja in modificira prek izmenjave subjektivnih stališč, izjav, prek nenapisanih, nestalnih dogovorov (Juvan 2006: 51).

Medtem ko je torej literatura odprti diskurz, je ideologija zaprti diskurz, pri katerem gre (po Marxu) za niz naukov oziroma za način, kako ljudje živijo svoje vloge v razredni družbi, za vrednote, ideje in podobe, ki jih pripenjajo na svoje družbene funkcije in jim preprečujejo, da bi v resnici spoznali družbo kot celoto (Eagleton 2010: 23). Torej je ideologija neke vrste medij, skozi katerega doživljamo svet, ki vstopi v posameznikov prostor in mu določi položaj v družbi (Althusser 2000: 86–91).

K. Erjavec in M. Poler Kovačič v prispevku *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov* pa opozarjata, da ideologija ne obstaja izolirano, neodvisno, ampak v artikulaciji različnih prvin v verigi pomenov. Diskurzi so namreč zmes materialnih praks in oblik jezika ter znanja, pri čemer drug drugega podpirajo v nepretrganem krogu. Sestavljeni so iz (in iz njih tudi ustvarjajo) diskurzivnih formacij, tj. iz skupin med seboj povezanih trditev o subjektu, ki določajo pomen, značilnosti in odnos do drugih diskurzivnih formacij ter so neločljivo povezani z interesi družbeno močnih

posameznikov in skupin oziroma z odnosi moči ter s socialnimi, z ekonomskimi in družbenoekonomskimi razmerami, saj določajo, kdo je pooblaščen za izrekanje sodb ali mnenj o določenem pojavu. Zato nas diskurzi v odnosu do drugih družbenih akterjev določajo kot družbene subjekte. Ponujajo nam okvire odnosov med posamezniki ter med njimi in ustanovami. S temi okviri predpostavljamo določene »resnice« oziroma predstave o tem, kakšen je »normalen« odnos med različnimi družbenimi vlogami, kdo ima v tem odnosu katera pooblastila in kakšna so pravila vedenja ter kodi sporazumevanja. Številni kodi veljajo sicer za samoumevne, a to ne pomeni, da so stabilni, saj velja, da so edina stalnica diskurzov nenehne spremembe, četudi gre za počasne in prikrita (Erjavec, Poler Kovačič 2007: 17–24). Van Dijk ravno tako poudarja, da poteka ideološka socializacija v glavnem prek diskurzov, in opozarja, da ima diskurz v ožjem smislu kot komunikacijska praksa še posebno pomembno vlogo pri reprodukciji ideologij, saj družbenim akterjem omogoča neposredno izražanje abstraktnih in konkretnih ideoloških prepričanj in mnenj (van Dijk 1998: 192–193).

Eagleton ugotavlja, da gre pri prepletenosti literature in ideologije za kompleksen problem, na katerega se ne da preprosto odgovoriti, saj je lahko na eni strani literatura izraz neke ideologije, na drugi strani pa lahko ideologijo presega in nam s tem prikaže tisto, kar ideologija očem skriva. V obeh primerih vidi Eagleton preveč preprostosti. Zato navaja marksista Althusserja, ki trdi, da sta ideologija in literatura v posebnem razmerju. Čeprav ostaja literatura znotraj neke ideologije, se lahko od nje tudi distancira in nam ne pokaže resnice (Eagleton 2010: 24–25). V članku *Ideology, Fiction, Narrative* razlaga, da sta z njegovega vidika literatura in ideologija ločeni entiteti, vseeno pa gre za neko enakost, saj po njegovem mnenju obe delujeta na podoben način: ne obveščata nas o realnem, ampak gradita svojo realnost, kjer ne dominira razum, ampak želje in strahovi (Eagleton 1979: 62–80). Diskurzi kot družbene prakse in ideologije kot mentalni procesi so tako nerazdružljivo povezani, saj se ideologije uresničujejo prek diskurzov in v njih. Podobno razlaga tudi Foucault (2001: 55), ki trdi, da so diskurzi prakse, ki v določenem zgodovinskem obdobju sistematično formirajo objekte ali področja védenja, o katerih govorijo, zato ne vključuje torej le diskurza v ožjem pomenu kot skupek idej, pravil, temveč tudi praks, ki oblikujejo smiselne trditve, dogodke, objekte, subjekte, in s tem vzpostavijo določen način razmišljanja.

Ideologija socializma v Potrčevih *Kreflih*

Ivan Potrč se je v slovenski dramatiki manifestiral s trilogijo kmečkih dram o *Kreflih*; *Kreflova kmetija*, 1947; *Lacko in Krefli*, 1949; *Krefli*, 1953. Drame združujejo vse vidike kmečkega življenja, in sicer nacionalne, ekonomske, socialne, biološke, erotične in družbenozgodovinske, saj vanje vnaša nov socialni problem prleškega kmečkega proletariata. Vse tri drame so kolektivne, saj se skozi več glavnih in stranskih oseb določa in tudi odloča usoda le-teh v smeri marksistične teorije (propad gruntarstva v prvi drami, boj proti okupatorju v drugi drami, združevanje kmetov v zadruge v tretji drami).

Potrč (sin kmeta in mlinarja) je skozi osebna doživljanja okušal tegobe in težko življenje kmeta, težaka in viničarja. V gimnazijskih letih ptujske gimnazije se je srečal z naprednimi izobraženci (Onič, Žgeč, Boršnikova, J. Potrč), s pomočjo katerih se je seznanil z idejami marksizma in socializma. Prav tako je prebiral dela Marxa (*Komunistični manifest*) in Gorkega,² postal komunist, to ga je pripeljalo v zapor in mu tako onemogočilo dokončanje šolanja. Tako so ga življenjske izkušnje silile k pisanju, pri čemer je želel brezpogojno ostati zvest resnici, zato je človeka in dogajanje zmeraj prikazal realistično-naturalistično:

Prav tisto, kar naj pisateljско pero o človeku pove ali izpove ali zapoje, prav tisto bo ostalo vse čase enako – nobena še tako popolna ali socialistična ali samoupravljalska ali komunistična družba ne bo mogla odvzeti človeku pravice do žalosti in do veselja, ko pisatelju ne pravice do tragedije ali komedije (Potrč 1983b: 309–310).

Tematika dram je kmečka, in sicer so v ospredju hude razmere podeželskega prebivalstva med vojnami, ki si želi boljšega življenja, zato po večini ne obupa, se bori zoper revščino ter neznosne politične razmere (previsoki davki, zadruge, agrarna reforma), prikazuje alkoholizem, propadanje kmetij zaradi nazadnjaške zakoreninjenosti tradicije, umore in samomore zaradi nesprejemanja novega ter nemoralne družinske odnose. Potrč je drame o *Kreflih* napisal tudi kot spomin na čas, ko je kot novinar

² Potrč je o Gorkem dejal: »Gorki je pisal, da mora pisatelj aktivno sovražiti vse, kar človeka od zunaj ali od znotraj tlači, vse, kar ovira njegov svobodni razvoj in njegovo rast – in to velja, mislim, tudi za našo in današnjo družbo; vedno bo pisatelj izpovedal človeka, predvsem na tako ali drugačno vižo prizadetega človeka, pred postanim, utelešenim in gnilih v neki družbeni stvarnosti, zatorej tudi v naši – edino to je progres« (Potrč 1983b: 175).

prisostvoval pri sodnih obravnavah ter se tako seznanil z materialnim in duševnim propadanjem slovenskega kmeta, kočarja in viničarja. Zato lahko rečemo, da je bil prvi zunajliterarni vzrok za nastanek Kreflove trilogije politično-ideološko prepričanje avtorja samega. Vendar bi bilo preveč preprosto gledati le s tega vidika; treba je pogledati globlje – če bi torej Potrč kot komunist napisal drame zgolj zato, da skozi Krefle prikaže kritiko obstoječe politične ideologije kapitalizma in pozitivno plat nastajajočega socializma, potem ne bi recimo Jura Krefl na koncu tretje drame prav zaradi negativnih posledic določenih idej socializma naredil samomora.

Kreflova kmetija

V ospredju prve drame, *Kreflova kmetija*, ki je časovno omejena na tri dni leta 1937, so trije glavni motivi, in sicer boj za zemljo kot lastnino ali željo po njej predvsem z dedovanjem, konflikt med gruntarji in kočarji ter osebni konflikt med nazadnjaškim očetom in sinom komunistom.

Dogajanje se začne v navidezno idiličnem patriarhalno urejenem vsakdanu Kreflove kmetije, ko so že vidne prve težave, ki jih razberemo iz opisa o propadanju notranjosti Kreflove nekdanj bogate kmečke hiše, saj vaško idilo avtor razdre, ko posameznim elementom v hiši doda značilnost propadanja, razkrajanja, s čimer opozori na propadanje ne samo te kmetije, ampak na problem propadanja kmetov gruntarjev med vojnama zaradi nedosledno izpeljane agrarne reforme, previsokih davkov idr.: »Široka kmečka družinska izba pri Kreflovih, podoba nekdanje bogatije. V zadnjem levem kotu hrastova miza; samo da so noge najedene od črvov in da je spodnja prečnica, ki veže sprednji nogi natrta« (Potrč 1968: 56).

Stari Krefl je v drami pristaš kapitalistične ureditve družbe, kjer vsak kmet gruntar gospodari na svoji zemlji sam, zato mu vdor novih socialističnih idej, katerih nosilec je sin Ivan, povzroča duševne težave in velik odpor, ker so v njegovih očeh destruktivne in razkrajajo nekaj ustaljenega. Ravno v sinu najdemo avtobiografske elemente, ko se v pogovoru s patrom Mirkom razgovori o poznavanju problematike kočarjev in podoživljanju propadanja kmetov ter na začetku drame v spominih na dom, na aretacijo in prestajanje kazni.

Potrč je z Ivanom v dramo zavestno vključil lik, ki je ne samo nosilec svetovnonazorsko novega, ampak hkrati tudi – skozi oči Potrča samega – kritik obstoječega, starega, preživetega, po njegovem prepričanju nepravilnega. Zato je tudi konflikt med njima pričakovan in nujen ter se konča

tragično. Izobražen in z aktualnim političnim dogajanjem dobro seznanjen sin Ivan, ki je bil poslan v šole, da bi postal duhovnik, se po prestani zaporni kazni zaradi delovanja proti takratni oblasti ponovno vrne domov popolnoma spremenjen, destruktiven in poln sovraštva do vsega, kar je povezano s Krefli. Je edini drugače in »napredno« misleč Kreflov otrok, zelo konflikten (do matere, očeta, duhovnika idr.) in nosilec socialističnih idej o odpravi privatne lastnine in oblasti delavskega razreda:

Propad kmetij. Propad Kreflove kmetije ... Gospodarski polom zadnjih let je kmetije zrahljal. – Ali gruntarji mislijo še vedno, da so gruntarji – to je komedija! (Potrč 1983: 107.)

Ali nič ne vidite, da vse skupaj nekam leze, da že vse skupaj po domače povedano jemlje hudič? Jura Krefl – posestnik, gospodar, steber?! Česa le? Teh najedenih nog in odrapanih sten? Kje je zdaj, ko se vse skupaj pogreza, tista lastnina, o kateri vam toliko pojejo? Kje je?! (Potrč 1983: 126.)

Ob nedeljah s kolesljem k sveti maši, grunti pa k črni maši (Potrč 1983: 110).

Jasno je opazen oster prikaz idejnih nasprotij med sinom Ivanom in drugimi člani družine – kažejo se v čustvenih izbruhih, ki odsevajo Ivanov odklon in sovraštvo do »*kreflovstva*«. Prav tako brez zadržkov vedno znova poudarja prihajajoč propad kmetije kot tudi propad družine. Za nemoralno ravnanje z Matjašičem jih ne samo obsodi, da so »Krefli, da, a ne ljudje« (Potrč 1983: 89), ampak namerava celo pred kočarji in drugimi zbranimi na dvorišču ob Matjašičevem truplu vso to krutost in pohlep izdati. Vendar mu oče to prepreči, ko ga ustreli. Smrt predstavlja vrh konflikta med nazadnjaškim očetom, ki sina sam imenuje »boljševik« in ga nove ideje ne zanimajo, ter ideologiji socializma predanim sinom, ki želje staršev (predvsem matere) ni uresničil in je tudi v tem pogledu drugačen od drugih oseb, ki so ostale na gruntu in jim je bistvo življenja ostala zemlja. Potrč je v dramo vključil dolg monolog, v katerem z Ivanom izpove svoja gledanja na aktualno nepravilno situacijo podeželske družbene ureditve med gruntarji in kočarji. Da to pripoveduje ravno patru Mirku, ni naključje, saj je Potrč že v predvojnih novelah *Kočarji in druge povesti* (1946), od katerih so nekatere nastajale v zaporu, na podlagi osebnih doživetij opisoval in opozarjal na nemoralen in nečloveški odnos med gruntarji (tisti, ki imajo) in kočarji, pastirji, hlapci, deklami, viničarji (tisti, ki nimajo ničesar) ter na izkoriščanje le-teh s strani duhovščine na posestvih v Halozah: »Ja, sem hodil v cerkev. /.../ Potem sem odraščal v razmerah, kjer so menihi imeli

gorice, bilo je izkoriščanje, pa poljubljanje rok katehetom, vse to je v meni budilo odpor» (Potrč 1983: 466).

Nezadovoljstvo, neenakopraven in zaničljiv odnos do kočarjev – konkretno do družine Ciglar – se pokaže že na začetku drame, dodatno pa to napetost zaostri sin Ivan, ki se ljubezensko zaplete s Ciglarjevo hčerko Mimiko. Gre za tradicionalni ljubezenski motiv, in sicer ljubezen gruntarjevega sina do viničarjeve hčerke. Torej za tipično situacijo, kjer so meje med gruntarjem, torej lastnikom zemlje in hiše, ter kočarjem, ki živi na gruntarjevi zemlji in dela zanj, strogo določene tako glede stanu (Krefli imenujejo kočarje »kočarsko seme«) kot tudi glede imetja, saj velja pravilo, da se gruntar in s tem gospod ne more in iz ponosa ne sme poročiti z viničarko. Seveda vidi Ivan tudi sam to nepravico, ki jo povzroča privatna lastnina, na kar neuspešno, da tega ne more gledati, opozori tudi očeta:

Dragi oče, snoči sem se oglasil pri Lebrovki, pri naši dninarki. Potegnila je lonec s peči – kasno se je vrnila z vaših njiv – in otroci so planili ko prasci po krompirju. Jaz ne morem tega gledati – ali razumete zdaj?! Jaz nisem Krefl, nočem biti Kreflov! (Potrč 1983: 125.)

Konec je tragičen, smiseln, kajti oče ustrelil sina, da bi ga do konca utišal in s tem preprečil javno osramočenost sebe in družinskega imena, pa vendar logičen, saj je Ivan sam proti mišljenju drugih članov družine, zato ga je treba izločiti.

Kreflova kmetija je po mnenju cenzure »rušila stebre kmetstva«, saj je Potrč načel sporne teme propadanja kmeta, socialne konflikte in socialni položaj kmečkega prebivalstva na območju Prlekije med obema vojnama, ko začnejo kmetije zaradi gospodarske krize in nazadnjaških pogledov na zemljo in življenje propadati. Potrčeva realna podoba kmeta je v nasprotju z ideologijo kapitalizma, ki je zagovarjala zasebno lastnino in trdila, da kmet propada zgolj zaradi tega, ker je slab gospodar. Krefl ni slab gospodar, določajo ga ideološki in gospodarski dejavniki, in sicer osebna praznina, nemoč ter izčrpanost neke ideologije, ki izvira iz imperialističnega kapitalizma prve sv. vojne; ideologija kapitalizma, ki temelji na zasebni lastnini, je pri njem še tako močna, da socialistična miselnost ne najde plodnih tal:

No, in vidiš, tako je Krefl živel in pil v tisti prekleti, ali kako se ji že reče, gnili in stari Jugoslaviji, in zmerjal, da jo bo hudič pobral – no, ali je ni pobral? Meni so zvonili, a je druge pobralo! No, in vidiš, potem je prišel Hitler. Tudi ta je zvonil

Kreflu, a tudi tega je satan pobral. No, no, in kaj radium zdaj piska? Kaaj? Ha-ha-ha... Vas že trga, vas že jemlje (Potrč 1983: 246–247).

Potrč je prikazal Jura problemsko, in sicer družbeno-zgodovinsko in moralno-psihološko; kot pijanca, surovega moža in kmeta, ki mu zaradi zunanjih dejavnikov propada »grunt«, posledično pa se razkrajajo tudi odnosi v družini. Gre torej za antitezo kapitalistične ideologije, da propade samo tisto posestvo in se zanemari samo tista zemlja, katere lastnik je nesposoben, da bi jo uspešno obdeloval. Ljudje lahko kljub garanju in pridnosti izgubijo vse oziroma propadejo. Avtor iz osebne prizadetosti črpa svoj odpor do takratne kapitalistične oblasti, hkrati pa se skozi sina Ivana pokaže tudi njegova osebna identifikacija z nastajajočo ideologijo socializma.

Lacko in Krefli

Druga drama *Lacko in Krefli* se dogaja en dan v poletju med drugo svetovno vojno (1943), med okupacijo, ko se kmetje spopadajo z »novo« ideologijo nacizma kot tujim, nasilnim režimom, na drugi strani pa z idejami NOB-ja, ko naj bi se tudi kmetje združili in uprli. In ta socialna ideja o enakosti in solidarnosti med slovenskim podeželskim prebivalstvom – misel o kolektivu, v katerem vsi delajo za enega in eden za vse, in tako vsi prispevajo za skupno, lepšo prihodnost, postane izhodišče za eno od vodilnih idejnih temeljev socialističnega družbenega sistema jugoslovanske družbene ureditve po drugi vojni.

V dogajanje, ki je bolj napeto kot v prvi drami (več je akcije), je Potrč vključil tudi resnično zgodovinsko osebnost – Jožeta Lacka, opis njegove izdaje in mučenje vse do smrti, ki temeljita na realnih okoliščinah. Lacko, ki ga je sam osebno dobro poznal in se z njim večkrat pogovarjal, sicer ne nastopa, v dogajanje je vpleten skozi opise dejanj in ravno preko njega spoznamo opredelitev in razmišljanje Jura Krefla ter njegovih otrok. Skozi Lackova dejanja se izrisujejo karakterji posameznih članov družine.³

³ Jože Lacko se je rodil v Kicarju pri Ptujju. Oktobra 1941 je z antifašistično usmerjenimi Ptujčani ustanovil odbor Osvobodilne fronte na Ptujju. Novembra istega leta ga je začela intenzivno iskati nemška okupatorska policija, zato je živel in delal v ilegali. Leta 1942 se je pridružil prvi partizanski četi v Slovenskih goricah, ki je bila tudi po njem poimenovana. Nemci so četo že drugi dan po njegovem prihodu obkolili v Mostju pri Ptujju in jo uničili; le trije borci so se uspeli rešiti iz obroča, med njimi je bil tudi Jože Lacko, ki se je nato skril pri kmetu Horvatu, ta ga je že po dveh dneh izdal Nemcem. Zaprli so ga v Ptujске zapore, kjer so ga pretepali in mučili; tam je tudi zaradi posledic mučenja umrl 18. avgusta 1942.

Čeprav zasenčen z NOB-jem, še vedno bije boj za dedovanje Kreflove kmetije, in sicer med hčerko Liziko in njenim možem Šanto, ki sta za lastništvo grunta pripravljena druge člane družine celo izdati Nemcem, da bi podedovala vse sama, ter deklo, s katero se je po ženini smrti zapletel stari Krefl in s katero ima otroka – »Krefla«. Stari Krefl tudi sedaj ni pripravljen spremeniti pogleda na prihodnost svojega »grunta«, ampak ostaja zvest svoji nazadnjaški miselnosti.

Osrednji konflikt, vendar ne tako oster kot v prvi drami, se tukaj odvija med starim Kreflom in sinom Frančkom, ki je – tako kot Ivan v prvi drami – nosilec nove ideje o osvoboditvi in upor. Je partizan, ki skupaj s sestro Miliko skriva pod hišo v bunkerju partizane, tudi Lacka, kar starega Krefla zelo prizadene; ne more razumeti, da so se njegovi otroci idejno obrnili proti očetu. Franček, popolnoma predan partizanstvu, zelo ostro in samozavestno zagovarja pripadništvo Lackovemu aktivnemu in herojskemu delu: »Partizanov ne bodo uničili! Danes je zlezel ljudem strah v kosti, v koč se zapirajo, ali partizani niso samo na Štajerskem, partizani so danes povsod! Cel svet se budi!« (Potrč 1983: 187).

Sestra Lizika, ki partizane imenuje »banditi«, je njegova največja idejna nasprotnica, na koncu ga tudi izda Nemcem, vendar na lastno škodo, saj ji ubijejo moža – Šanto.

Jura je v drami politično nevtralni lik in prav zato največji optimist, da bo vse enkrat boljše: »/V/seh nas vendar ne bo odneslo.« Prepričan je, da so vedno nekako živeli in da vedno tudi bodo, ne glede na to, kdo jim bo politično gospodaril. Zato se tudi ne opredeli za Nemce in tudi ne za partizane, ampak ostaja ves čas kmet, ki je prepričan, da zanj ni nobena politična ureditev prava, zavrača kakršno koli aktivno angažiranje:

/T/o je moj hram, okoli hrama je moj grunt! Tam je sosedov hram, okoli je sosedovo. Kmet pa dalje ko do plota ne vidi. Kmet vidi samo svoj grunt. Grunt, to je za kmeta prva stvar (Potrč 1983: 204).

Do NOB-ja se jasno opredeli že na začetku: »/S/em Krefl, jaz nisem nikak partizan« (Potrč 1983: 168).

Jožeta Lacka so za narodnega heroja proglasili 20. decembra 1951 (Rojic 1963). O njem je v intervjuju F. Bohancu dejal: »Ne, Lacko ni umrl. – Lacko je živel, Lacko še živi. Živi, ker živi srd do izdajalcev in zatiralcev, do te naše nesreče, ki so pili vino, ki so ga pridelovale v naših goricah roke naših viničarjev, ki so nas zastrupljali z žganjem, spravljali ob zemljo, nas rekrutirali za topovsko krmo in nas potujčevali« (Bohanec 2002: 98).

Želi biti le kmet, kar svetuje tako otrokom kot tudi svojemu sorodniku Lacku, saj njegovih in s tem idej NOB-ja ne podpira:

Ali poslušaj, tako sem mu rekel, ne enkrat: Lacko, počakajva, vse bo dozorelo! Moj hram je tvoj hram, sem rekel ... Ne bodo nas, to vem tudi jaz, boter, sem rekel, ali tiho ostanimo ... Jesti imaš, piti, ostalo bo že samo prišlo – mi nismo tisti, ki bi nam bilo dano vreči svet iz tečajev, mi smo uboge kmečke pare! Bo že, boter, sem rekel (Potrč 1983: 166).

V drami ga torej zlomita dejstvo, da sta otroka postala partizana in se popolnoma predala partizanstvu ter ideji o osvoboditvi, čeprav ju na koncu zaščiti, vendarle prevladajo očetovska ljubezen in ponos, da je Krefl in da so tudi njegovi otroci Krefli, ter dejanje, ko mora nemočen in osramočen na okupatorjev ukaz zvezati soseda Kelca, ki ga skupaj z družino aretirajo in odpeljejo:

Si videl? Kelca sem zvezal, soseda ... Franček, to ni naša reč! Si videl, kaj so napravili z mano? Soseda sem vezal ... Ali jaz sem vedel, tako zagotovo sem vedel, da se bo vse narobe končalo. Samo enega nisem vedel, da bom tudi jaz ljudi vezal ... ko Šanta ... Kelc, odpusti mi (Potrč 1983: 186–197).

Presenetljiv konec z optimističnim pridihom intuitivno prikaže Krefla kot očeta, ki se zavzame za svoja otroka. Tudi usoda drugih likov je prikazana pozitivno, saj izdajalci (Šanta) umrejo, nosilci upora (Franček in Milika) pa so rešeni.

Krefli

Socialistično idejo o združništvu, da naj bi se po vzoru takratne Sovjetske zveze kmetije združevale v zadruge, je Potrč odprl v tretjem delu *Krefli*. Povojna podoba slovenske vasi je bila zaznamovana s t. i. političnimi procesi proti kmetom kulakom. V Sloveniji je po 2. sv. vojni potekala kampanja za izvedbo kolektivizacije oziroma socializacije vasi. Ustanavljale so se kmetijske obdelovalne zadruge, imenovane KOZ. Do tega je prišlo zaradi očitkov informbiroja partijskemu vodstvu, da Jugoslavija ne gradi socializma in da se v Jugoslaviji na vasi krepijo kapitalistični elementi. Da bi očitke zanikali, je KPJ sklenila s kolektivizacijo ukiniti zasebno kmetijstvo. Čeprav je potekalo prostovoljno, ni bilo tako. Najbolj so pritiskali na velike kmete (po sovjetskem vzoru kulake), ki so bili tudi glavni krivci za

neuspeh kolektivizacije. Zato so jim na t. i. montiranih procesih odvzeli del ali celotno premoženje (Hančič, Podberšič 2010: 55).

Potrč, ki je poudarjal, da je »samo resnica ustvarjalna, resnica kot odraz človekove borbe za progres, njo pa more izpovedati samo pisatelj« (Potrč 1983b: 155), želi ostati tudi v zadnji drami objektiven in realen brez ideološkega prikazovanja povojne ideje o kolektivizaciji vasi, kjer zadruga predstavlja samo dobro in pozitivno, saj je bil tudi sam do brezrazredne ureditve družbe po vojni kritičen:

Slovenci se bomo morali kot Slovenci do brezrazredne družbe kako prebiti – kako bo tam s slovenstvom, pa kar prepustimo tej srečni brezrazredni družbi, da sama odloči. Na tem svetu so izginila že cela ljudstva – naša skromna zgodovina nam pripoveduje, kako je doslej slovenstvo reševalo tudi kmetištvo – ne bi torej pel rekviema ne sedanjemu in ne jutrišnjemu kmetištvu, najmanj pa zaradi nekih namišljenih bodočih dni in namišljene brezrazredne družbe. Tudi nič ne vem, kakšna bi mogla biti ta brezrazredna družba, kjer bo odločal le vsak visok kulturni predstavnik takega bodočega občestva posebej? (Potrč 1983b: 342.)

V čustveno nabitih dialogih, kjer najbolj izstopa stari Krefl, je natančno prikazano, kako se kmetje na podeželju srečajo z idejo socializma o zadrugi in s politično situacijo, kako le-to vidijo oni, kako »novo« razumejo in kako v določenih ključnih dejanjih delujejo. Imamo namreč dve vrsti ljudi, take, ki iz obupa, nemoči in prepričanosti stremijo k novemu, torej konkretno k novim idejam socializma, da bo »sedaj« za kmeta boljše, in so prepričani, da prinaša kolektivizacija nekaj dobrega za njih in za njihovo zemljo, na drugi strani pa tiste, ki ničemur in nikomur ne verjamejo in ostajajo zvesti staremu. Med slednje spada Jura Krefl (ter njegov sin Franček), čigar lik je na nek način ideološki, saj prikazuje človeka, ki mu zakoreninjenost v staro ureditev družbe onemogoča realno razumevanje družbenih sprememb okrog sebe, kljub temu da gre na koncu v zadrugo: »Dobro, jaz sem se vpisal, vidiš, ali jaz jim nič ne verjamem! Brez pravih ljudi ne bo boljših časov, za boljše čase morajo biti ljudje« (Potrč 1983: 275).

Jura Krefl je še vedno ideolog starega, propadlega kapitalizma, zato ostaja zvest le svoji zemlji, in ta ljubezen do zemlje je njegova največja vrednota. Ne želi drugega, kot ohraniti svoj grunt, ki ga je podedoval in ki mu je »namenil« svoje življenje. Krefl ne želi več, ampak obdržati le svoje. Pridnost vidi le skozi garanje na zemlji, in to žrtvovanje ga pripelje do konfliktov. Ena od vrednot starega Krefla je poštenost, kakor jo vidi on: »Poštenja mi ni nikdar nobena stiska pobrala! Ostalo je, tu, tu (se udarja

po prsih) je ostalo« (Potrč 1983: 294). S tem se ne moremo strinjati, saj je za zemljo pripravljen storiti vse, čeprav pri njem prerašča v obsedenost, priča te pa smo že v prvi drami, ko zaradi koristoljubja nemoralno ravna z Matjašičem in je posledično pripravljen ubiti celo lastnega sina.

Sin Franček, še večji nasprotnik ideje o združništvu kot oče, se vse do konca brani priključitvi k zadrugi, čeprav v primerjavi z očetom razume, da je prihod socializma neizbežen: »Ne misli, da ne bi vedel, da bo do socializma prišlo, ali Vrtniku je šlo le za Vrtnika, socializem mu je bila samo lestva« (Potrč 1983: 263). Podobno kot očeta tudi njega moti nepravilnost delitve zemlje in da bodo obogateli tisti, ki nikoli niso garali in jim je socializem le sredstvo do lepšega življenja. V drami gre za destrukcijo temeljnih vrednot; stari Krefl naredi samomor, kar ni naključje, ampak logičen zaključek, saj je skozi njega prikazana destruktivna zgodba o idejah združništva in s tem njegov poraz proti zadrugi, saj vidi, da niti zanj niti za njegov »grunt« ni prihodnosti, kakršno si je želel, zato je ta ideološkost kolektivizacije vasi na teh mestih zabrisana, saj tudi avtor sam vidi nepravilnosti in negativne posledice za kmete.

Sklep

Ivan Potrč je v trilogiji dram o Kreflih nazorno prikazal realno stanje kmečkega prebivalstva v času gospodarske krize, med 2. sv. vojno in po vojni. Tako je opisal negativne posledice in učinke idej propadajočega kapitalizma, prihod socializma ter njegove tudi slabe posledice skozi človeka, ki mu je onemogočeno realno razumevanje družbenih sprememb okrog sebe. Prav zato je začela nekdanja kmečka trdnost razpadati, kar se vidi v zunanji podobi »grunta«, različnih idejnih pogledih posameznikov kot tudi v grobih, tragičnih in nečloveških odnosih med ljudmi. Zato lahko rečemo, da predstavlja ideologija socializma okvir Potrčevih dram, saj avtor na podlagi lastnih izkušenj in na narodno zaveden način predstavi propadajočo nekdanj bogato kmečko družino skozi različna zgodovinska in politična dogajanja. Temeljna struktura trilogije je v tematiki dvojnega, in sicer med »novim in starim«, med konstrukcijo in destrukcijo ideologij kot tudi človekove osebnosti.

Če gre v *Kreflovi kmetiji* za antitezo kapitalistične ideologije, da propade samo tisto posestvo in se zanemari samo tista zemlja, katere lastnik je nesposoben, da bi jo uspešno obdeloval, saj lahko ljudje kljub garanju in

pridnosti zaradi nekih zunanjih vzrokov izgubijo vse oziroma propadejo, se na drugi strani že skozi sina Ivana kažejo zametki idej socializma, ki se z idejo o skupnem boju zoper okupatorja razvija v drugi drami in se dokončno razvije v *Kreflih* z idejo o zadružništvu in o kolektivizaciji slovenske vasi. Vendar ne le kot nekaj pozitivnega, ampak nam je Potrč s svojo umetniško dovršenostjo prikazal tisto, kar ideologija očem skriva, in sicer je preko posameznih ideoloških fragmentov socialistično ideologijo presegel v smislu, da nove ideje le niso dobre za vse.

Viri in literatura

Louis Althusser, 2000: *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba /*cf.

Franček Bohanec, 2002: *Portret Ivana Potrča*. Ljubljana: Viharnik.

A. Teun van Dijk, 1997: Discourse as Interaction in Society. *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* 2. London. 1–37.

A. Teun van Dijk, 1989: *Ideology: a multidisciplinary approach*. London.

Karmen Erjavec, Melita Kovačič Poler, 2007: *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: FDV.

Terry Eagleton, 1979: Ideology, Fiction, Narrative. *Social Text* 2. 62–80.

Terry Eagleton, 2010: *Marksizem in literarna kritika*. Ljubljana: Sophia.

Michael Foucault, 2000: *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Damjan Hančič, Renato Podberšič, 2010: Totalitarni režimi na Slovenskem v 20. stoletju. *Totalitarizmi na Slovenskem v 20. stoletju*. Ljubljana.

Marko Juvan, 2006: *Literarna veda v rekonstrukciji*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

Janko Kos, 1989: *Književnost*. Maribor: Založba Obzorja.

Ivan Potrč, 1983: *Kočarji. Izbrano delo*, 1. Ljubljana: DZS. 28–162.

Ivan Potrč, 1983a: *Krefli. Izbrano delo*, 4. Ljubljana: DZS. 52–302.

Ivan Potrč, 1983b: *Besede. Izbrano delo*, 6. Ljubljana: DZS. 431–432.

Ivan Potrč, 1968: *Drame o Kreflih*. Ljubljana: DZS.

Vida Rojic, 1963: *Jože Lacko*. Maribor.

THE SOCIALIST IDEOLOGY IN IVAN POTRČ'S DRAMAS

Summary

The treatise discusses the socialist ideology in Potrč's dramas on the Krefl family, (*Kreflova kmetija*, 1947 (*The Krefl's Farm*); Lacko in Krefli, 1949 (*Lacko and the Krefl*), and Krefli, 1953 (*The Krefl*). According to K. Marx an ideology consists of different forms of law, politics and some sort of social consciousness (political, religious, ethical, aesthetic etc.). Therefore an ideology is a closed discourse of morals, ideas, rules and practices, which forms reasonable statements, events, objects, and subject. In this way it establishes a specific way of thinking, i. e. a way in which the people live their roles in the class society; of values, ideas, and images that are attached to their social functions and prevent them from really knowing the society as a whole (Eagleton 2010: 9–23). There is also literature, which belongs to the superstructure, and can be on the one side the result of an ideology or it can, on the other side, exceed it and show us what the ideology wants to hide. Even though literature stays within an ideology, it can also distance itself from it (Eagleton 2012: 24–25). Literature as an open discourse is therefore much richer than for example a political theory, because it is not so obvious or because it does not show its ideas or the ways for their realisation on the outside in such detail or concretely, but figuratively, secretly and so it exceeds any political theory.

Potrč wrote his first drama *Kreflova kmetija* (*Krefl's Farm*) in 1937, i. e. in times when the central social role was played by the bourgeoisie, which turned a deaf ear to the farmers' social and moral problems. Potrč's characters carry his own belief on social inequality and therefore he was criticised already for his first drama, being told that it “*demolishes the pillars of farmers*”, and that it is opposite to the capitalism ideology, which defends private possessions and says that a farmer only goes bankrupt because he is a bad landowner. Krefl is not a bad landowner, he is ideologically still in the old, capitalistic social order, and the new, socialist way of thinking causes him trouble and resistance. All three dramas have the conflict between the conservative Juro Krefl and his progressive children in foreground. The socialist ideas on abolition of private possession and on the power of the working class are in the first drama presented through actions and thinking of son Ivan. In the second drama *Lacko in Krefli* (*Lacko and Krefl*) these ideas are reflected in the fight of his children, Franček and Milka, against the occupying forces. In the third drama *Krefli* (*The Krefl*), which ideationally continues the first one, one another idea – the main idea of the post-war Yugoslav social order on collectivisation – steps in foreground. This idea reaches its peak in the old Krefl's registration into a cooperative and with his suicide; suicide is for him at the same time his personal failure and his deliverance. Potrč illustratively shows the reality and with it also the negative consequences and effects of social ideologies for a man, who is not able to realistically understand the social changes happening around him. Through different ideological fragments Potrč exceeds the social ideology in the sense that new ideas are, after all, not good for everyone.

DIE IDEOLOGIE DES SOZIALISMUS IN IVAN POTRČ'S DRAMEN

Zusammenfassung

Der Artikel behandelt die Ideologie des Sozialismus in Potrč's Dramentrilogie über die Krefl Familie (*Kreflova kmetija* (*Krefl's Bauernhof*), 1947; *Lacko in Krefli* (*Lacko und die Krefl Familie*), 1949; *Krefli* (*Die Krefl Familie*), 1953). Eine Ideologie wird laut K. Marx durch verschiedene Formen des Gesetzes, der Politik und durch Formen des sozialen Bewusstseins (politischen, religiösen, ethischen, ästhetischen, usw.) gebildet. Deswegen ist eine

Ideologie ein geschlossener Diskurs von Lehren, Ideen, Regeln und Praxen, die sinnvolle Feststellungen, Geschehnisse, Objekte und Subjekte formen und dadurch eine bestimmte Denkweise bzw. die Art, wie die Menschen ihre Rollen in der Klassengesellschaft zu leben haben, schafft. Sie schafft auch Werte, Ideen und Gestalten, die auf die gesellschaftlichen Funktionen der Menschen anpasst werden und damit verhindern, dass sie die Gesellschaft als ein Ganzes erkennen (Eagleton 2010: 9–23). In die Suprastruktur gehört auch die Literatur, die auf der einen Seite Ausdruck einer Ideologie sein kann, auf der anderen kann sie diese aber auch übertreffen und uns in diesem Sinne zeigen, was die Ideologie zu verbergen versucht. Obwohl die Literatur innerhalb einer Ideologie bleiben kann, kann sie sich von ihr auch distanzieren (Eagleton 2012: 24–25). Die Literatur als offener Diskurs ist deswegen viel reicher wie z.B. eine politische Theorie, weil sie nicht so offensichtlich ist bzw. sie nach außen nicht so detailliert und konkret ihre Ideen und Wege der Realisierung preisgibt, sondern sie tut dies im übertragenen Sinne, geheimnisvoll und damit übertrifft sie jede Ideologie.

Das erste Drama *Kreflova kmetija* (*Krefls Bauernhof*) schrieb Potrč im Jahr 1937, also in der Zeit, in der das Bürgertum die zentrale gesellschaftliche Rolle spielte und für die sozialen und moralischen Probleme der Bauer kein Interesse hatte. Die Charaktere im Drama zeigen Potrčs eigene Anschauung über die soziale Ungleichberechtigung und deswegen wurde ihm schon bei dem ersten Drama vorgeworfen, dass er „die Stützen des Bauerntums“ niederreißt, weil das Drama ein Kontrapunkt der Ideologie des Kapitalismus war; diese Ideologie verteidigte das Privateigentum und vertrat die Meinung, dass ein Bauer nur dann zu Grunde geht, wenn er ein schlechter Besitzer ist. Krefl ist kein schlechter Besitzer, ideologisch ist er immer noch in der alten kapitalistischen Gesellschaftsordnung und das Eindringen der sozialistischen Denkweise verursacht ihm Schwierigkeiten und Widerwille. In allen drei Dramen steht der Konflikt zwischen dem reaktionären Jura Krefl und seinen fortschrittlichen Kindern im Vordergrund. Die Ideen des Sozialismus über die Abschaffung des Privateigentums und über die Regierung der Arbeiterklasse sind im ersten Drama durch das Tun und Denken des Sohnes Ivan dargestellt. Im zweiten Drama, *Lacko in Krefli* (*Lacko und die Krefl Familie*), spiegeln sie sich in dem Kampf seiner Kinder, Franček und Milika, gegen die Besatzungsmacht. Im dritten Drama *Krefli* (*Die Krefl Familie*), das die Ideenfortsetzung des ersten Dramas ist, kommt noch eine – und zwar die zentrale Idee der jugoslawischen Nachkriegsgesellschaftsordnung von der Kollektivierung hervor und sie erreicht ihren Höhepunkt mit dem Beitritt des alten Krefl zur Genossenschaft und mit seinem Selbstmord, in dem er gleichzeitig seine persönliche Niederlage und Erlösung sieht. Potrč zeigt ganz konkret die reale Situation und damit auch die negativen Folgen und Auswirkungen von Ideen des Sozialismus für und auf einen Menschen, dem das Verstehen der gesellschaftlichen Veränderungen, die um ihn herum passieren, unmöglich gemacht wird und so übertrifft er durch einzelne ideologische Fragmente die Ideologie des Sozialismus und zwar im Sinne, dass neue Ideen nicht unbedingt für jedermann gut sind.